

สรุปและเสนอแนะ

6.1 ใจความสำคัญของวิทยานิพนธ์นี้

วิทยานิพนธ์นี้เกิดขึ้นเพราะต้องการแก้ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งในพุทธปรัชญาเถรวาท ปัญหาดังกล่าวนี้คือ มีเนื้อหาของพระไตรปิฎกอยู่เรื่องหนึ่งที่ยังไม่มีผู้อธิบายตีความ ให้กระจ่างชัด เรื่องดังกล่าวนี้คือเรื่องที่พุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างอรรถิกวาทะและนัตถิกวาทะ วิทยานิพนธ์นี้ต้องการศึกษา อธิบาย และตีความว่าที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ทัศนะที่ว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่ก็ดี ทัศนะที่ว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ก็ดี เป็นความเห็นที่ถูกต้อง พุทธปรัชญาเถรวาทไม่เป็นทั้งอรรถิกวาทะและนัตถิกวาทะ หมายความว่าอย่างไร อะไรคือทัศนะที่อยู่กึ่งกลางทัศนะที่ถูกต้องทั้งสองนั้น และทัศนะที่อยู่กึ่งกลางนั้นมีผลกระทบอะไร เป็นข้อสนับสนุน

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

ก. พุทธปรัชญาเถรวาทมองโลกว่าเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ความว่างเปล่าหรือที่เรียกกันเป็นภาษาบาลีว่าสุญญาคือภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความมี(อรรถิกวาทะ)กับความไม่มี(นัตถิกวาทะ) ทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าโลกเป็นสิ่งที่ว่างเปล่านี้คือทัศนะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างอรรถิกวาทะกับนัตถิกวาทะ พุทธปรัชญาเถรวาทไม่เป็นทั้งอรรถิกวาทะและนัตถิกวาทะก็เพราะ พุทธปรัชญาเถรวาทมองโลกว่าว่างเปล่านี้เอง

ข. มีผลกระทบอยู่สามเรื่องที่สนับสนุนทัศนะที่ว่าโลกเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า คือ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท และขณิกัตถะ ผลกระทบสามเรื่องนี้เมื่ออธิบายธรรมชาติของโลกอย่างสอดประสานกันและกัน จะให้ภาพของโลกว่า โลกนี้ประกอบขึ้นจากธาตุมูลฐานจำนวนหนึ่ง ธาตุเหล่านี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีอาชูการดำรงอยู่เพียงชั่วพริบตา และอิงอาศัยกันเกิดดับสืบเนื่องอยู่ตลอดเวลา ภายในกระแสการเกิดดับที่รวดเร็วเช่นนี้ ย่อมไม่มีสิ่งที่เรียกว่าตัวตนอันถาวร พุทธปรัชญาเถรวาทเรียกอาการที่โลกปราศจากตัวตนอันถาวรนี้ว่าความว่างเปล่า พุทธปรัชญาเห็นด้วยกับอรรถิกวาทะว่าโลกมีอยู่จริง แต่ก็เห็นต่างจากอรรถิกวาทะว่าโลกมิได้มีฐานะเป็นเนื้อสาร พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นด้วยกับนัตถิกวาทะว่าโลกไม่ใช่เนื้อสาร แต่ก็เห็นต่างจากนัตถิกวาทะว่าโลกไม่ใช่

มโนภาพของจิต

6.2 ทัศนะที่ว่าโลกว้างเปล่าสัมพันธ์กับกิจกรรมอื่นอย่างไร

หลักคำสอนในพุทธศาสนาเถรวาทนั้นอาจจำแนกออกเป็นสองส่วนหลักๆ คือ

- ก. ส่วนที่เป็นทัศนะทางอภิปริชญา
- ข. ส่วนที่เป็นทัศนะทางจริยศาสตร์

กิจกรรมสองส่วนนี้ประสานสัมพันธ์กันอย่างไม่แยกไม่ออก ปกติเมื่อกล่าวถึงพุทธศาสนา คนทั่วไปที่มีความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาบ้างมักจะนึกเห็นภาพพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิต ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะ พุทธศาสนาเน้นหนักในเรื่องจริยศาสตร์ คำว่าจริยศาสตร์ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงหลักคำสอนที่ชี้แนะว่าเราควรปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะมีความสุข พุทธศาสนาเน้นหนักที่เรื่องนี้

จะอย่างไรก็ตาม ทัศนะทางจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาก็ดำรงอยู่บนรากฐานทางอภิปริชญาบางประการ ทัศนะทางอภิปริชญาในพุทธศาสนาเถรวาทมีหลายเรื่อง เช่น เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ธรรมชาติของจิต ธรรมชาติของรูปธรรม นิพพาน เป็นต้น แนวความคิดทางอภิปริชญาเหล่านี้อาจเรียกรวมๆว่าเป็นหลักวิชาที่สอนถึงความแท้จริงที่บริสุทธิ์เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ทัศนะที่ว่าโลกว้างเปล่าเป็นหนึ่งในจำนวนทัศนะทางอภิปริชญาทั้งหลายในพุทธปริชญา ในฐานะที่เป็นทัศนะทางอภิปริชญา แน่แน่นอนว่า สุตตปิฎกทัศนะนี้ย่อมเกี่ยวโยงไปถึงหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

มีหลักจริยศาสตร์ที่สำคัญในพุทธศาสนาอยู่ข้อหนึ่งคือ การทำใจให้เห็นว่าโลกว้างเปล่า¹ ปราชญ์ทางพุทธศาสนาที่สำคัญท่านหนึ่งในบ้านเราคือท่านพุทธทาสภิกขุเชื่อว่าหลักจริยศาสตร์ข้อนี้เป็นหัวใจของระบบจริยธรรมในพุทธศาสนา ดังนั้นตลอดชีวิตการทำงานเผยแผ่พุทธศาสนาของท่านผู้นี้ ท่านจึงได้หยิบยกเอาหลักการทำให้เห็นว่าโลกว้างเปล่านี้นามาเน้นและสอนอยู่ตลอดเวลา หนังสือขนาดใหญ่บางเล่มของท่านว่าด้วยเรื่องนี้โดยเฉพาะเลยก็มี²

¹ ขุททกนิกาย อปทาน พระไตรปิฎกเล่มที่ 33 ข้อที่ 130.

² พุทธทาสภิกขุ, สุตตปิฎกปริทรรศน์ (ไชยา : ธรรมทานมูลนิธิ, 2518).

ในทัศนะของผู้วิจัย หลักจริยศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวโยงมาถึงทัศนะทางอภิปรัชญาที่ว่าโลกมีความว่างเปล่าเป็นธรรมชาติ หลักสัจยูตาที่พระพุทธองค์ตรัสเอาไว้ ในพระไตรปิฎกอาจจำแนกเป็นสองส่วนคือ สัจยูตาทางจริยศาสตร์ กับสัจยูตาทางอภิปรัชญา สัจยูตาทางจริยศาสตร์ก็คือหลักที่สอนให้เราทำใจให้เห็นว่าโลกนั้นว่างเปล่า ส่วนสัจยูตาทางอภิปรัชญาก็คือหลักวิชาที่สอนให้เราเห็นความจริงที่บริสุทธิ์ล้วนๆว่า โลกมีความว่างเปล่าเป็นธรรมชาติ ความเข้าใจในสัจยูตาทางอภิปรัชญาคือรากฐานของสัจยูตาทางจริยศาสตร์ ดังนั้น หากเราเชื่ออย่างที่ท่านพุทธทาสเชื่อว่าหลักสัจยูตาทางจริยศาสตร์คือหัวใจของระบบจริยธรรมในพุทธศาสนา เราก็ต้องยอมรับว่าหลักสัจยูตาทางอภิปรัชญาที่วิทยานิพนธ์นี้ได้ศึกษามาก็คือหัวใจของระบบอภิปรัชญาในพุทธศาสนา

6.3 ทัศนะที่ว่าโลกว่างเปล่าให้อะไรแก่วงการปรัชญา

เมื่อก้าวถึงทัศนะทางอภิปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติของโลกทางกายภาพ ผู้ศึกษาปรัชญาไม่ว่าจะเป็นปรัชญาตะวันตกหรือตะวันออก มักจะนึกเห็นภาพของระบบปรัชญาจำนวนหนึ่ง พร้อมกับการนึกเห็นภาพนั้น เราจะจัดระบบปรัชญาเหล่านี้เข้าเป็นคู่ๆ ในฐานะระบบความคิดที่ขัดแย้งกันอย่างไม่อาจประนีประนอมได้

มีทัศนะทางอภิปรัชญาอยู่คู่หนึ่งที่ผู้ศึกษาปรัชญารู้จักดีคือ

ก. ทัศนะที่ว่าโลกทางกายภาพเป็นสิ่งที่มียู่จริงอย่างเป็นอิสระจากจิต และมีอยู่ในฐานะที่เป็นเนื้อสาร หรือสิ่งที่มีตัวตนอยู่จริงๆ

ข. ทัศนะที่ว่าโลกทางกายภาพมิได้มียู่จริงอย่างเป็นอิสระจากจิต หากแต่โลกคือมโนภาพของจิต

สองทัศนะนี้ขัดแย้งกันในเรื่องหลักๆคือ ฝ่ายแรกเชื่อว่าโลกมีตัวตนอยู่จริง ในขณะที่ฝ่ายหลังเชื่อว่าโลกเป็นมายาภาพ กล่าวง่ายๆก็คือ ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่าโลกมีอยู่ ส่วนอีกฝ่ายเชื่อว่าโลกไม่มีอยู่ ความขัดแย้งระหว่างสองทัศนะนี้วงการปรัชญาค้นคว้าจะเชื่อว่าเป็นความขัดแย้งที่ไม่อาจแสวงหาทางเลือกที่สาม ปัญหาทางอภิปรัชญาอื่นเราอาจพอมองเห็นทางเลือกที่สาม แต่สำหรับปัญหาทางอภิปรัชญาที่ว่าด้วยความมีกับไม่มีนี้เรามองไม่เห็นคู่ทางว่าจะมีคำตอบที่สาม นั่นคือเรามองไม่เห็นว่าจะอะไรคือทางเลือกใหม่ หากเราไม่ชอบทางเลือกที่ว่าโลกมีอยู่ กับโลกไม่มีอยู่

ในทัศนะของผู้วิจัย ทัศนะที่ว่าโลกเป็นสิ่งที่ว่างเปล่านี้อาจถือได้ว่าเป็นข้อเสนอ

(contribution) ใหม่ในวงการปรัชญา สิ่งสำคัญที่เราได้จากข้อเสนอนี้ก็คือนำทางเลือกที่สามที่อยู่กึ่งกลางระหว่างทางเลือกสองทางที่เคยมีมาก่อนหน้านั้น

6.4 เสนอแนะ

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาปัญหาความมีอยู่และไม่มีอยู่ของโลกทางกายภาพในแง่อภิปรัชญาเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงปัญหาเรื่องความมีอยู่และไม่มีอยู่ของโลกทางกายภาพในแง่จิตวิทยา ปัจจุบันมีงานเขียนทางปรัชญาจำนวนหนึ่งที่มุ่งศึกษาปัญหาเรื่องความมีอยู่และไม่มีอยู่ของโลกทางกายภาพจากมุมมองของมนุษย์ กล่าวคือไม่มุ่งศึกษาธรรมชาติของโลกทางกายภาพล้วนๆที่ไม่เกี่ยวกับการรับรู้ของมนุษย์ (ดังเช่นที่วิทยานิพนธ์นี้ศึกษา) หากแต่มุ่งศึกษาว่า โลกตามที่ปรากฏในการรับรู้ของคนเราเป็นอย่างไร งานในลักษณะนี้ที่รู้จักกันแพร่หลายก็เช่น Being and Nothingness ของซาร์ต และ Being and Time ของไฮเตกเกอร์ เป็นต้น ความมีอยู่และไม่มีอยู่ที่งานเขียนเหล่านี้ศึกษาวิเคราะห์ผู้วิจัยขอเรียกชื่อว่า ความมีอยู่และไม่มีอยู่ทางจิตวิทยา

ที่จริงการศึกษาเรื่องความมีอยู่และไม่มีอยู่ในเชิงจิตวิทยานี้ไม่ใช่ของใหม่ นักปรัชญาเก่าๆอย่างเช่นคานต์ก็เคยศึกษามาแล้ว ดังที่คานต์ได้แยกโลกที่ไม่อยู่ในการรับรู้ของเรา กับโลกที่อยู่ในการรับรู้ของเรา ออกเป็นคนละส่วน แล้วกล่าวว่า โลกที่เราพูดถึงได้คือโลกอย่างหลังเท่านั้น

พุทธปรัชญาเดรวาทแยกโลกออกเป็นสองส่วนเหมือนที่คานต์แยก โลกหนึ่งคือโลกอันบริสุทธ์ ไม่ขึ้นกับการรับรู้ของคน โลกที่สองคือโลกที่มนุษย์ได้ให้ค่าและความหมาย เป็นโลกที่คนเราปรุงแต่งขึ้นตามกิเลสของตน แม้ว่าพุทธปรัชญาเดรวาทจะแบ่งโลกออกเป็นสองเหมือนคานต์ แต่พุทธปรัชญาเดรวาทก็ต่างจากคานต์ตรงที่เชื่อว่า เราสามารถพูดถึงโลกทั้งสองนี้ได้เสมอเหมือนกัน

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาเฉพาะโลกแบบที่หนึ่ง ไม่ได้ศึกษาครอบคลุมมาถึงโลกแบบที่สอง ที่ไม่ได้ศึกษาเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่อาจต้องใช้แรงงานและเนื้อที่ในการวิจัยเป็นวิทยานิพนธ์อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก จึงได้แต่หวังว่า ปัญหาเรื่องความมีอยู่และไม่มีอยู่อย่างหลังนี้ จะมีคนศึกษา ค้นคว้า ในเชิงวิชาการอย่างละเอียดลึกซึ้งต่อไป